

УДК 342.5

В. Б. Ковальчук

*кандидат політологічних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
декан правничого факультету
(Національний університет "Острозька академія")*

КОНСТИТУЦІЯ ЯК ОСНОВА ЛЕГІТИМНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРАВОВІЙ ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ

Питання про значення конституції для суспільства та держави в правовій літературі висвітлювалося неодноразово. Ще в ХІХ столітті цій проблемі було присвячено праці таких відомих європейських конституціоналістів як: Г. Єллінек, Л. Дюгі, Ф. Лассаль [1-3] та ін. Ця тема знайшла своє логічне продовження в працях сучасних українських вчених, серед яких якісно відрізняються роботи Ю. Тодики, О. Скрипнюка, В. Шаповала, П. Стецюка [4-8]. Дана проблема була висвітлена в працях російських вчених: В. Чіркїна, Т. Хабрієва, В. Лучїна, І. Кравця [9-11].

В творах цих авторів детально проаналізовано роль та призначення конституції в правовій державі і, зокрема, визначенні функції основного закону, тобто напрямки реалізації конституціоналізму. На одній з таких функцій, яка в недостатньо повній мірі була висвітлена в науковій літературі, а саме функції легітимації державної влади, буде зосереджена увага даного дослідження.

Історія світового конституціоналізму є яскравим свідченням того, що конституція в будь-якій державі, яка претендує на статус правової та демократичної, це, перш за все, акт установчої влади народу, яка є

первинною відносно так званих установлених влад, до яких з-поміж інших належить і законодавча влада. Серед зарубіжних вчених пануючою сьогодні є думка про те, що конституція є виразом спільної волі народу, який формує чи модернізує свою державність для досягнення спільних цілей. Ще Дж. Лок розглядав конституцію як свого роду договір про правила співіснування та публічну владу. В цьому контексті слушним є висловлювання Томаса Пейна: "Конституція не є документом уряду, а документом людей, які входять до уряду. А уряд без конституції – це влада без права на неї" [12, с. 176]. Те ж саме стосується і правової держави, яка формується в результаті боротьби громадянського суспільства з поліцейською державою і являється дітищем цього суспільства.

Отож, будучи за своєю сутністю продуктом суспільних відносин, конституція завжди відображає цілі та очікування людей. Правова теорія знає щонайменше два підходи до розуміння соціальної сутності конституції. Відповідно до першого – конституція являє собою юридичний акт, що виражає реальну розстановку сил в класовому суспільстві. Одним з перших цю думку висловив відомий німецький соціаліст Ф. Лассаль: "Конституція країни – це фактичне співвідношення сил, існуючих в країні, писана конституція лише тоді міцна і має значення, коли являється точним вираженням реальних співвідношень суспільних сил" [3, с. 9]. Сутність конституції, зазначає Ф. Лассаль, проявляється через соціальну, національну та політичну боротьбу. Така конституція виражає і закріплює стан конфлікту в суспільстві.

Таке розуміння соціальної сутності конституції не можна вважати безпідставним, адже в багатьох випадках виникнення конституцій супроводжує соціально-економічна, політична, міжнаціональна боротьба. Звісна річ, що конституція підпадає під вплив ускладнюючих її зіткнень та протиріч. Разом з тим, класове розуміння сутності конституції за своєю природою є регресивним, оскільки апоріє суперечить ідеї правової

демократичної держави. Більше того, конституція взагалі неможлива, якщо суспільство не готове до миру, який є результатом консенсусу.

Тому, представники іншого підходу, щодо розуміння сутності конституції, які становлять сьогодні більшість вчених конституціоналістів, погоджуються з тим, що конституція повинна проявлятися не в реєстрації результатів політичної боротьби – перемозі однієї частини населення над іншою, а в юридичному закріпленні узгоджених інтересів та волі всіх тих соціальних груп, включаючи етнічні, які в силу історичних умов стали єдиним народом спільної для них держави. Конституція як джерело легітимності влади в такій державі є результатом громадянського миру та суспільного консенсусу, соціальної солідарності. Принагідно згадати, що ще відомий французький правознавець Л. Дюгі висловлював думку про те, що конституція має бути втіленням ідеї соціальної солідарності, яка є універсальним законом розвитку суспільства і будь-який закон набуває обов'язкову силу не завдяки волі правителів, а завдяки його відповідності праву соціальної солідарності [2, с. 70].

Отже, конституція є результатом консенсусу між людьми. Саме консенсус являється тією необхідною опорою, без якої конституціоналізм стає неможливим і залишається лише красивою ідеєю. В цьому контексті слушною є думка професора політології Генріха Оберройтера, який зазначає, що жити за конституцією – значить, перш за все, мати волю та здатність знаходити консенсус та проводити державну інтеграцію [13, с. 86]. У суспільстві, продовжує свої міркування Г. Оберройтер, де існує багатокультурність або бікультурність, де існують етнічні розбіжності, де є національні меншини, що хочуть бути почутими та вимагають урахування їхньої думки, ця воля до консенсусу має виходити на перше місце – як воля до конституції. Скрізь, де існують складнощі з багатокультурністю чи бікультурністю або ж із етнічними розбіжностями, важливими є кроки зі ствердження консолідуючих структур. Актуальним на сьогодні є пошук

такої організації державного правління, яка б надала можливість брати участь у формуванні та функціонуванні публічної влади всім існуючим етносам.

Суспільний консенсус є результатом залучення до політичного дискурсу якомога більшої кількості людей, незалежно від їх національного та соціального походження, релігійних чи інших переконань, статі та кольору шкіри. Це стосується також процедури прийняття чи внесення змін до конституції. Як ми зазначали, конституція є актом установчої влади народу і тому його політична воля в цьому питанні є першочерговою. Принагідно сказати, що саме таке розуміння природи конституції знайшло відображення в перших рішеннях Конституційного Суду України. Так, у мотивувальній частині свого рішення від 11 липня 1997 року № 3-зп Суд вказав: "Отже, прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який тільки одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття" [14, с. 30-33]. Розвиваючи цю ідею Конституційний Суд уже в наступному рішенні від 3 жовтня 1997 року № 4-зп зазначив, що: "Конституція України [...] за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу" [14, с. 39-42].

Лише народ знає якими повинні бути конституція та конституційні закони. На цьому, зокрема, наголошував І. Кант, який вважав, що гарантувати справедливість закону може лише реалізація ідеї самозаконodawства, оскільки "лише самому собі ніхто не може причинити несправедливість" [15, с. 182]. Думку останнього продовжив сучасний німецький філософ Ю. Габермас, який вказав на те, що формалізація волі народу, надання їй загальнообов'язковості потребує трансформації влади як панування у такий стан, коли сам народ дає собі закони. Це стосується і демократичної процедури прийняття конституції. В демократичній державі, як вказує Ю. Габермас, конституція виражає формальний

консенсус [16, с. 216]. Таке розуміння природи конституції є актуальним сьогодні для України, зокрема, в контексті обговорення питання про участь громадян в прийнятті змін до Основного Закону.

Однак, конституція є не лише результатом консенсусу та демократичної легітимації, але й сама виконує функцію консолідації та легітимації публічної влади в правовій демократичній державі. Так, на думку В. Чіркїна, участь населення в підготовці та прийнятті конституції надає легітимність існуючим порядкам [8, с. 63]. В державі, в якій принципи верховенства права, прав людини та народовладдя стають загально визнаними цінностями, конституція є основою консенсусу та легітимності публічної влади. Конституція, як джерело консенсусу всередині влади передбачає, що всі політичні сили в державі беруть на себе зобов'язання, по-перше, дотримуватися вищезазначених конституційних принципів, по-друге, визнавати обов'язковість самої конституції.

Конституція – це нормативний акт, який регулює політичний процес і встановлює правові межі функціонування публічної влади. Знехтування цими правовими межами неминуче веде до негативних наслідків трансформації права в політику. Саме на цю негативну сторону конституційного процесу вказав заступник секретаря Венеціанської Комісії Томас Маркерт, проаналізувавши політичну ситуацію в Україні: "Українські політики хочуть гратися конституційними правилами замість того, щоб грати за ними" [цит. за: 13, с. 87].

Конституція в правовій демократичній державі це не результат політичних дискусій та компромісів, а, як підкреслив німецький фахівець в галузі конституційного права Герман Геллер, вона – детермінанта, тобто визначальна сила цих дискусій, що забезпечує незалежність від політичних випадковостей і від політичного свавілля, що захищає суспільний та державний лад [цит. за: 13, с. 87]. Конституція не є законодавчим актом,

який закріплює владні повноваження якоїсь однієї політичної сили і тим більше однієї особи, навіть президента держави. Поважати конституцію – значить вміти обмежити свої власні наміри та власні інтереси, пожертвувавши ними заради загальносуспільного блага. Поважати конституцію – значить відмовитися від перекручення норм при її тлумаченні на користь тої чи іншої політичної сили. І врешті-решт, поважати конституцію – значить неухильно дотримуватися її всіма учасниками конституційного процесу і, в першу чергу, публічною владою, яка своїми діями закладає основи законності та правопорядку і зміцнює повагу до чинної влади. Таке ставлення до конституції є особливою умовою функціонування правової системи держави на перехідних етапах розвитку, так званих транзитних демократій.

Отож, конституція є основою легітимності публічної влади, а це означає, що її дотримання чинною владою є запорукою того, що суспільство визнаватиме таку владу справедливою, законною та доцільною. А це є гарантією стабільності будь-якого політичного режиму, який функціонує на основі конституціоналізму. Виходячи з цього, конституція поряд з іншими функціями виконує функцію легітимації державної влади, яку можна простежити на трьох рівнях [11, с. 143-145].

Установлення конституційних органів влади і закріплення їх повноважень являється статусною легітимацією. Конституція може встановлювати принципово нові органи державної влади або знову легітимізувати раніше існуючі органи з оновленим статусом чи зміненим (розширеним, звуженим) обсягом повноважень. Так, Конституція України 1996 року установила Верховну Раду України як єдиний законодавчий орган держави, що стала свого роду прототипом існуючої в радянський період Верховної Ради Української РСР. Разом з тим, набув конституційної легалізації інститут Президента, який з 1991 року став певною новацією в історії незалежності України. Однак, зміни до Конституції 8 грудня 2004

року суттєво модифікували статус і об'єм повноважень Глави держави та Кабінету Міністрів. Так, Уряд держави, відповідно до нової редакції Конституції, набув більш реального статусу вищого органу в системі органів виконавчої влади, ставши підконтрольним та підзвітним не Президенту, а Верховній Раді України.

Другий рівень легітимації державної влади – це процедурна легітимація, яка проявляє себе під час різноманітних способів формування органів державної влади, передбачених конституцією. Процедурна легітимація може бути заснована на виборах, призначенні та конкурсі. Для законодавчих та представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування, формування яких відбувається на основі виборів (всезагальних, рівних, прямих, вільних, шляхом таємного голосування), процедурна легітимація спирається на принцип абсолютної чи відносної більшості, а також на пропорційне врахування голосів виборців, якщо застосовується пропорційна виборча система. Шляхом всезагальних і прямих виборів заміщується посада і Президента України, який отримує загальнонаціональний мандат безпосередньо від народу. Для органів виконавчої та судової влади характерним є застосування принципу призначення. Принагідно сказати, що процедурна легітимація в Україні потребує суттєвого реформування в напрямку більшої прозорості, доступності та контрольованості.

В Європейській практиці функціонування правових демократичних держав процедурна легітимація не обмежується лише формуванням органів державної влади та місцевого самоврядування, але й застосовується під час обговорення та прийняття важливих нормативних актів, в тому числі й конституції. Так, конституційного закріплення набули такі форми громадянської участі в законотворенні, зокрема народні законодавчі ініціативи, дорадчі опитування громадян, народні вето та інші. В цьому контексті слушною є думка Ю. Габермаса про те, що: "Лише

процедурні умови демократичного створення правових статутів забезпечують легітимність прийнятого закону" [17, с. 263]. Перспективи подальшого розвитку України як правової демократичної держави також пов'язані з урізноманітненням форм участі громадян в демократичному процесі та їх конституційно-правовому забезпеченні.

Третій рівень функції легітимації конституції найбільш складний і вимагає чітких орієнтирів для розуміння і реалізації. Це функціональна легітимація державної влади, яка передбачає певні вимоги до змісту діяльності органів влади та вищих посадових осіб держави. Вона вимагає систематичної змінюваності влади та її підконтрольності громадянському суспільству. Політичний контроль за державною владою є неодмінною умовою її легітимності, тому потребує свого конституційного закріплення. Лише контрольована державна влада має перспективи бути справедливою та ефективною. На сучасному етапі український конституціоналізм відчуває найбільші труднощі в сфері функціональної легітимності влади у зв'язку з низьким рівнем забезпечення прав та свобод людини і громадянина, а також недостатньою ефективністю реалізації соціальних функцій держави.

Функція легітимації конституції реалізується через дотримання конституційних принципів. Конституційні принципи легітимності державної влади являють собою відправні засади, незаперечні вимоги, висунуті до формування та функціонування державних органів із метою чіткого визначення їх повноважень та спрямування діяльності на забезпечення як особистих, так і суспільних прав. Це своєрідна система координат, в рамках якої розвиваються правовідносини між публічною владою та громадянським суспільством, і одночасно вектор, який визначає напрямок їх розвитку. Конституційні принципи легітимності державної влади визначають правила організації та функціонування як самої

державної влади, так і процес її взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

Такі принципи мають легітимний характер, якщо вони з'явилися на основі певної конституційної традиції, мають універсальний характер і визнаються всіма членами громадянського суспільства. На таких принципах формуються конституції правових демократичних держав, вони також закладені в основу Конституції України. До останніх, перш за все, слід віднести: принцип народовладдя, правового захисту прав та свобод людини і громадянина, верховенства права.

Одним з основних конституційних принципів легітимності державної влади є принцип народовладдя, відповідно до якого народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади у державі. Відповідно до цього принципу народ виступає активним учасником в процесі формування та функціонування публічної влади, тобто є суб'єктом владарювання. Одночасно народ здійснює контроль за владою та усуває від влади тих її носіїв, які втратили довіру громадян, а відтак – легітимність.

Свого роду квінтесенцією принципу народовладдя є стаття 5 Конституції України, яка проголошує в Україні республіканський лад, який, як слушно зазначає А. Заєць, є вільним устроєм, заснованим на порядку, пов'язаному насамперед з легітимацією влади на основі вільних виборів, що дозволяють відтворити вільний лад і зводять до мінімуму авторитарне переродження держави [18, с. 94]. Конституція визначає такий спосіб легітимації державної влади, відповідно до якого саме народ є джерелом влади, що необхідно, відповідно до тлумачення Конституційного Суду України, викладеного у мотивувальній частині Рішення від 05 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, розуміти так: "Влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, встановленому Конституцією та

законами України, через органи державної влади та місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України" [19, с. 150].

Конституція України, визнаючи суверенне право народу на владу передбачає можливість змінювати конституційний лад держави виключно народу і забороняє узурпацію державної влади будь-яким органом чи посадовою особою держави, а також громадянами. Ідеолого-політичним підкріпленням цих положень слугують: з одного боку, відмова від обов'язкової державної ідеології та проголошення свободи політичної діяльності (ст. 15 Конституції) і тим самим попередження спроб відмови від права і захоплення влади шляхом ідеологічної легітимації влади; а з іншого – визнання світського характеру держави, гарантування права на свободу світогляду та віросповідання (ст. 35 Конституції) з метою унеможливлення будь-яких спроб релігійної легітимації державної влади.

На нашу думку, Основний Закон України необхідно доповнити ще однією статтею, або, принаймні, конкретизувати існуючу пунктом про те, що принципи побудови держави, які закріплені в ст. 1 Конституції є непорушними і тому всім тим, хто спробує ліквідувати цей конституційний лад, громадяни України мають право чинити опір, якщо не можуть бути використані інші засоби. Вважаємо за необхідне помістити дану статтю під особливий захист, як це, зокрема, передбачено ст. 20 Конституції Федеративної Республіки Німеччини [20, с. 162].

Наявність такої норми в конституції є актуальною для всіх країн, які в недалекому минулому перебували під пануванням тоталітарних чи авторитарних режимів, у тому числі і для України. Вітчизняний законодавець передбачив кримінальну відповідальність за дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 Кримінального кодексу України) та за посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110

Кримінального кодексу України). Однак, вказані норми є ефективними лише за умови, коли в країні пануючим буде легітимний режим, натомість, в ситуації нелегітимного правління єдиною силою, яка здатна йому протистояти, є колективна воля народу – народний суверенітет.

Правовий захист прав та свобод людини є тим принципом, який задекларований в Конституції України як пріоритетний для державної влади. Так, згідно зі статтею 3 Основного закону людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Закріплення цього принципу на рівні Конституції засвідчує про якісно новий підхід у ставленні держави до людини.

Водночас, слід звернути увагу на те, що вказане формулювання статті 3 Конституції України містить в собі певні суперечності, на що свого часу цілком обґрунтовано вказувала Венеціанська Комісія у своєму висновку щодо відповідності Конституції України європейським стандартам [21, с. 3]. Адже зазначене положення частини першої статті 3 Основного Закону розглядає людину як "найвищу соціальну цінність", тоді як важко погодитися з тим, що сама людина, її життя та здоров'я, честь і гідність є тими цінностями, що породжуються виключно суспільством чи належать виключно йому. Здоровий глузд і набуті людством знання доводять, що людина як жива істота, яка наділена розумом та волею, є найдосконалішим витвором Природи, і саме цим визначається її цінність. Тому життя, здоров'я і гідність людини потребують охорони і захисту не тому, що людина є цінною і корисною для суспільства, а перш за все тому, що вона сама є самодостатньою цінністю.

Саме таке природно-правове розуміння людини закладено в окремих нормах Конституції, що визначають правовий статус людини. Конституція держави проголошує природні права людини (ст. 21), серед яких: право на

життя і фізичну недоторканність (ст. 27), на повагу до її гідності (ст. 28), на свободу пересування (ст. 33), на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34), на свободу світогляду та віросповідання (ст. 35), на приватну власність (ст. 41).

Для того, щоб автономна особа могла реалізувати свої невідчужувані та невід'ємні права, вона повинна володіти політичними правами. В зв'язку з цим, в Конституції України закріплено цілу низку таких прав громадян: об'єднуватися в політичні партії та громадські організації (ст. 36); брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевому референдумі, вільно обирати та бути обраним до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 38); збиратися мирно без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); направляти індивідуальні чи колективні звернення або особисто звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40). Політичні права перебувають в тісному взаємозв'язку з природними правами людини. З одного боку, громадяни лише тоді зможуть реалізувати свої політичні права, коли будуть володіти фундаментальними правами та свободами. З іншого боку, вони лише тоді забезпечать свою автономну свободу, коли як громадяни держави зможуть реалізувати свої політичні права.

Верховенство права як заперечення свавільної влади є ще одним конституційним принципом легітимності публічної влади. Даний принцип випливає з ідеї верховенства права (Rule of law), яка вперше набула доктринального закріплення в поглядах відомого англійського конституціоналіста Альберта Дайсі. В сучасній правовій теорії немає єдиного підходу до розуміння цього поняття, однак в самому широкому змісті воно означає панування права в суспільстві і зокрема його пріоритетне становище щодо закону та дій публічної влади. Згідно з цим

принципом державну владу слід здійснювати відповідно до права (government according to law).

Саме на цьому наголошував співвітчизник А. Дайсі професор публічного права К. Маклвейн, який прямо пов'язував принцип верховенства права з конституціоналізмом, під яким він розумів: "юридичне обмеження держави та повну протилежність свавільному правлінню" [22, с. 41]. Зауважимо, що юридичне обмеження державної влади, під якими розуміється діяльність державних органів у правовій формі та у межах компетенції, є конче важливим, але не головним елементом принципу верховенства права. Адже надто поширеним є явище, коли здійснення владних повноважень на формально законній підставі переростає в засилля дискреційних повноважень владного органу чи посадової особи, зводячи тим самим нанівець усю сутність власне верховенства права, на що ще вказував свого часу А. Дайсі [23, с. 230]. Тому конституційний принцип верховенства права слід розуміти ще й так, що державна влада повинна здійснюватись в рамках принципів, які обмежують дискреційні повноваження владного органу чи посадової особи.

Також, слід мати на увазі і те, що абсолютне дотримання правового акту (закону), незалежно від його змісту, може призвести до ототожнення принципу верховенства права з принципом законності. І хоча законність є надзвичайно важливою складовою конституційного принципу верховенства права, вона все ж не є визначальною для розуміння змісту цього поняття. Адже закони дуже часто суперечать загальнолюдським цінностям, якими є: справедливість, свобода, рівність, і тому мають неправовий характер. Особливо це характерно для тих політичних режимів, які перетворили законотворчість в закриту процедуру прийняття законів, що не передбачає участі в ній народу і є неконтрольованою з боку громадянського суспільства. З точки зору доктрини верховенства права

державна влада в своїх діях повинна спиратися на правові закони, тобто такі, що є засобом досягнення не будь-яких цілей, проголошених державою, а тільки тих, які можуть бути виправданими у вільному демократичному суспільстві.

Найбільш концентровано зміст ідеї верховенства права знайшов своє відображення в ст. 1 Конституції України, яка містить положення про Україну як правову державу, а принцип верховенства права – в ст. 8, згідно з якою: "В Україні визнається і діє принцип верховенства права". Зміст даного принципу розкривається в інших статтях Основного закону. Так у ст. 19 чітко закріплено імператив, відповідно до якого: "Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України". Цей імператив цілком відповідає класичній вимозі верховенства права як конституційного принципу, згідно з якою: все, що не заборонено індивіду, йому дозволено, і навпаки, все, що не дозволено владі, їй заборонено.

Показово, що така доктринальна позиція знайшла відображення у практиці Конституційного Суду України. Зокрема, Конституційним Судом України у Рішенні від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 було здійснено наступне визначення терміну "верховенство права": "... це – панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї

права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України" [24, с. 314].

Конституція, яка заснована на принципі верховенства права, покликана бути носієм правових засад. Вона стає тією точкою відліку, яка показує наскільки легітимними (справедливими) є як дії чинної влади, так і закони, які вона приймає. Як зазначає Р. Лівшиц, конституція завідомо, апріорі визнається правовою, оскільки в ній концентруються ті правові ідеї, які поділяються суспільством на певному рівні політичної та правової культури [25, с. 20-21]. З цією тезою не погоджуються окремі дослідники. Так, на думку А. Зайця, конституція як теоретично, так і практично може бути неправовою, фіктивною, такою, що не відповідає народному волевиявленню, суспільним уявленням про належний правопорядок, вона може закріплювати нав'язувані суспільству відносини насильства, несправедливості, які більшістю суспільства не сприйматимуться як правові [18, с. 92]. Прикладів таких конституцій достатньо в історії, взяти хоча б радянські конституції, зокрема, сталінську Конституцію 1936 року. Отож, логічно постає питання: чи може конституція бути неправовою?

На нашу думку, ні теоретично, ні практично було б невиправданим розглядати верховенство конституції як щось відокремлене від верховенства права, а тим більше протиставляти їх одне одному. І як слушно зазначає М. Козюбра: "верховенство права в нашому житті означає насамперед верховенство Конституції України" [26, с. 31-32]. Хоча, такий висновок не означає, що поняття "верховенство права" і "верховенство конституції", є повністю ідентичними. Право – явище набагато динамічніше від найдосконаліших конституційних формул. Якщо ж урахувати, що ідеальних з точки зору юридичної техніки конституцій у світі не існує і Конституція України не є в цьому відношенні винятком, то це виключає суто позитивістський підхід до її тлумачення і застосування. Здійснюючи пошук права в межах конституції, правозастосовчі органи,

особливо Конституційний Суд, повинні залучати для цього пошуку не тільки текст конституцій, а й додаткові матеріали, які б дали змогу забезпечити як верховенство конституції, так і верховенство права. В цьому проявляється творчий характер судової практики та її конкретний внесок у процес розвитку права України.

Таким чином, конституція є основою легітимності державної влади, якщо вона є результатом народного волевиявлення, суспільного консенсусу. Принципи, на яких вона заснована, мають універсальний, загально визнаний характер, уособлюють в собі існуючі традиції конституціоналізму. Тому публічна влада, яка поважає та дотримується норм конституції та розглядає її як установчий акт всього народу і при цьому ця влада перебуває під щільним контролем як з боку конституційних органів держави, так і громадянського суспільства, має всі підстави вважатися легітимною. І навпаки, влада, яка розглядає конституцію через призму своїх вузько-політичних інтересів, систематично порушує її, заперечує право громадян приймати і вносити зміни до неї, залишається при цьому безконтрольною, приречена втратити свою легітимність і, як наслідок, бути усунутою.

Список використаних джерел

1. Еллинек Г. Конституции, их изменения и преобразования / Г. Еллинек ; Пер. с нем., под ред. Б. А. Кистяковского. – СПб. : Издание Юридического книжного склада "Право", 1907. – 94 с.
2. Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства / Л. Дюги ; Перевод А. Яценко, В. Краснокутский, Б. Сыромятников, Предисловие П. Новгородцева. – М. : Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1908. – 671 с.
3. Лассаль Ф. Сущность конституций / Ф. Лассаль // Сочинения. – Т. 2. – СПб., 1905. – С. 2-27.

4. Годика Ю. М. Конституція України: проблеми теорії і практики : Монографія / Ю. М. Годика. – Х. : Факт, 2000. – 608 с.
5. Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації. До десятої річниці прийняття Конституції України / О. В. Скрипнюк. – К. : Академія правових наук України, 2005. – 168 с.
6. Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм : Монографія / В. М. Шаповал. – К. : Юридична фірма "Салком"; Юрінком Інтер, 2005. – 560 с.
7. Шаповал В. Питання теорії конституції в реаліях сучасної України / В. Шаповал // Сучасний конституціоналізм: досвід нових демократій. Матеріали першого засідання Українсько-польського клубу конституціоналістів. Грудень, 2006 / За ред. В. Шаповала, В. Сшкідло, П. Стецюка. – К.-Львів : Юриспруденція, 2008. – 140 с.
8. Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму. Частина перша: Посібник для студентів / П. Б. Стецюк. – Львів : Астролябія, 2003. – 232 с.
9. Хабриева Т. Я. Теория современной конституции / Т. Я. Хабриева, В. Е. Чиркин. – М. : Норма, 2005. – 320 с.
10. Лучин В. О. Конституционные деликты / В. О. Лучин // Государство и право. – 2000. – № 1. – С. 12-19.
11. Кравець І. А. Російський конституціоналізм: Проблеми становлення, розвитку і здійснення / І. А. Кравець. – СПб. : Издательство Р. Асланова "Юридический центр Пресс", 2004. – 675 с.
12. Пейн Т. Права людини / Т. Пейн; Пер. з англ. Ігор Савчак. – Львів : Літопис, 2000. – 288 с.
13. Оберройтер Генріх. Що значить "жити за конституцією"? / Генріх Оберройтер // Вибори та демократія. – 2009. – № 4 (22). – С. 85-92.

14. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997-2001 / Відповід. редакт. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 512 с.
15. Кант И. О поговорке "может это верно в теории, но не годится для практики" / И. Кант // Сочинения. В 8-ми томах. – М. : Чоро, 1994. – Т. 8. – С. 180-190.
16. Хабермас Ю. Демократия, разум, нравственность. Московские лекции и интервью / Ю. Хабермас. – М. : Издательский центр "Академия", 1995. – 246 с.
17. Habermas J. Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy / J. Habermas. – Cambridge: Polity Press, 1996.
18. Заєць А. П. Правова держава в контексті новітнього українського досвіду / А. П. Заєць. – К. : Парламентське видавництво, 1999. – 248 с.
19. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2005 / Відповід. редакт. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 232 с.
20. Конституции зарубежных государств. Учебное пособие. 2-е изд., исправ. и доп. – М. : Издательство БЕК, 1997. – 586 с.
21. European Commission for Democracy through Law: Opinion on the Constitution of Ukraine? Adopted by the Commission at its 30th Plenary Meeting in Venice, On 7-8 March 1997. Doc. CDL-INF (97) 2. – Strasbourg, 11 March 1997.
22. McIlwain C. Constitutionalism, Ancient and Modern / C. McIlwain. – Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, 1940.
23. Дайси А. В. Основы государственного права Англии. Введение в изучение английской конституции / А. В. Дайси. – 2-е изд. – М. : Типография Т-ва И. Д. Сытина, 1907. – 671 с.

24. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 2004: Кн. 5 / Відповід. редакт. канд. юрид. наук П. Б. Євграфов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

25. Лившиц Р. З. О легитимности закона // Теория права: новые идеи. – Вып. 4. – М. 1995. – С. 18-26.

26. Козюбра М. Принцип верховенства права і конституційна юрисдикція / М. Козюбра. – Вісник Конституційного Суду. – 2000. – № 4. – С. 31-32.

Ковальчук В. Б.

Конституція як основа легітимності публічної влади в правовій демократичній державі

У статті аналізується значення конституції для суспільства та держави, і зокрема, зосереджується увага на одній з її функцій, а саме функції легітимації державної влади. Таку функцію конституція виконує, якщо її розглядати як установчий акт всього народу, прийняття якого стає можливим в результаті суспільного консенсусу та демократичної процедури

Ключові слова: конституція, правова демократична держава, функція легітимації державної влади, акт установчої влади народу, демократична легітимація, консенсус, конституційні принципи легітимації публічної влади

Ковальчук В. Б.

Конституция как основа легитимности публичной власти в правовом демократическом государстве

В статье анализируется значение конституции для общества и государства, в особенности акцентируется внимание на одной из функций, а именно функции легитимации государственной власти. Эту функцию

конституція виконує, якщо її розглядати як учредительний акт народу, прийняття якого стає можливим в результаті загального консенсусу і демократичної процедури

Ключевые слова: конституція, правове демократичне державство, функція легітимації державної влади, акт учредительної влади народу, демократична легітимація, консенсус, конституційні принципи легітимації публічної влади

Kovalchuk V. B.

Constitution as a basis of legitimacy of public authority in legal democratic state

In the article the value of constitution for society and state is analyzed, and particular attention is concentrated on one of its functions, a function of legitimation of state power. A constitution fulfils such function while being viewed as a constituent act of all the people, the adoption of which becomes possible as a result of public consensus and democratic procedure

Key words: constitution, legal democratic state, function of legitimation of state power, act of constituent power of people, democratic legitimation, consensus, constitutional principles of legitimation of public power